

№ 36 (677)
Верасень 2017 года

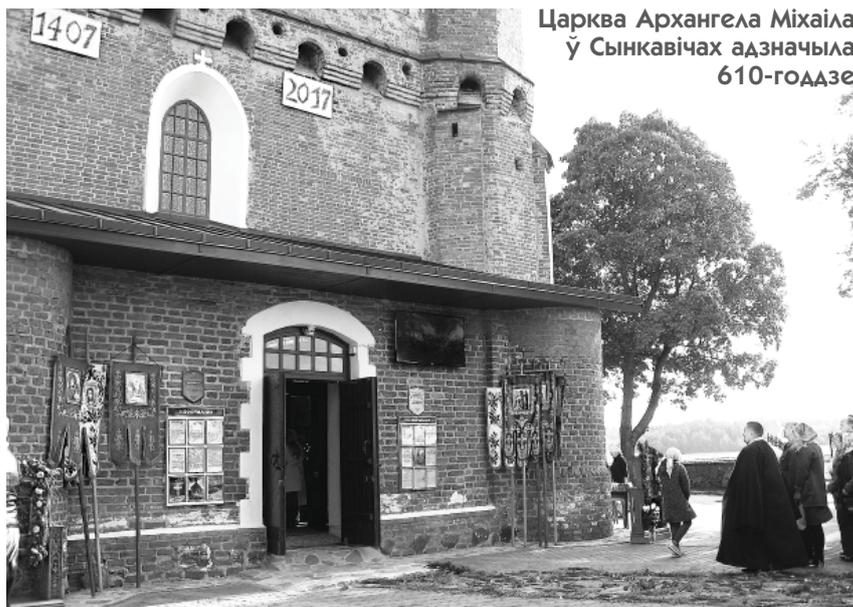
Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- **Традыцыі: рэліквіі, якія захоўвае куфар** – стар. 3
- **У інтэрнэце: паўзабытыя назвы мясцінаў на ГІС-картах** – стар. 5
- **Нестандартна: бібліявячоркі і ноч кніжных гурманаў з расповедамі пра свой край** – стар. 3 і 7

Царква Архангела Міхаіла ў Сынкавічах адзначыла 610-годдзе

Падрабязнасці чытайце на стар. 2

У Астраўцы прайшоў Дзень дуба

16 верасня ў Астраўцы ўпершыню прайшло незвычайнае мерапрыемства – свята «Дзень дуба», у якім актыўны ўдзел брала і Астравецкая раённая бібліятэка.

Бібліятэка распрацавала палажэнне аб раённым конкурсе па зборы жалудоў, удзел у якім мог прыняць кожны жыхар Астравеччыны. Цягам двух тыдняў бібліятэкары раёна прымалі жалуды ад насельніцтва. Пераможцаў вызначала раённая журы.

Для конкурсу-выстаўкі аб'ёмных фігураў супрацоўнікі раённай бібліятэкі змайстравалі свой арыгінальны дубок, на якім «выраслі» разумныя лісточкі, дзе можна было прачытаць народныя прыказкі і прымаўкі. За яго быў ўручаны дыплом пераможцы. Бібліятэкар Трокевіцкая сельскай бібліятэкі Г. Садоўская падрыхтавала і прывезла на свята арыгінальны куфар з «залатымі жалудамі» і жолуд, у сярэдзіне якога вырас малады каранасты дубок.

Пры ўваходзе ў лесапаркавую зону, што стала галоўнай пляцоўкай свята, бібліятэкары арганізавалі жалудовую кавярню, дзе госці мелі магчымасць не толькі пакаштаваць каву з сапраўдных жалудоў, але і атрымаць рэцэпты іншых страваў, якія можна прыгатаваць з гэтых пладоў: кісель з жалудовай кавы, суп жалудовы малочны, бліны з жалудовай мукі, галушкі жалудовыя з салам – усе рэцэпты былі прыгожа аформлены асобнай брашурай, якую падрыхтавала бібліятэкар Астравецкай дзіцячай бібліятэкі Г. Керэль і якую бясплатна атрымалі ўсе цікаўныя.

Нумар восеньскай калекцыі модаў, што дэманстравалі бібліятэкары на тэму дуба, высока ацаніла раённая журы. У выніку супрацоўнікі атрымалі два дыпліомы – як пераможца раённага конкурсу талентаў у намінацыі «За найбольш яркае выкарыстанне тэматыкі свята» і за актыўны ўдзел.

Дарэчы, дыпліомы ў той дзень літаральна сыпаліся на бібліятэкараў. Іх разам з каштоўнымі падарункамі атрымалі В. Тварагал, А. Садоўская, Н. Шостак.

Здзіўлялі землякоў сваім тэатралізаваным прадстаўленнем бібліятэкары ў той дзень і на ўласнай пляцоўцы непадалёк сімвала свята – дуба, што знаходзіцца на вуліцы Берагавай. За аснову было ўзятае мясцовае паданне пра дуб. Аргысты-бібліятэкары некалькі разоў запар паказвалі прадстаўленне для кожнага новага глядача. Там жа была разгорнутая літаратурная выстаўка кніг і публікацыяў, прысвечаных Яго Вялікасці Дубу. А супрацоўнікі дзіцячай бібліятэкі праводзілі для дзетак конкурсы і гульні.

Таліна ФРАНЦКЕВІЧ, метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу Астравецкай раённай бібліятэкі

610-годдзе царквы ў Сынкавічах

Не шмат у нашай краіне ёсць падобных помнікаў архітэктуры. Царква Архангела Міхаіла ў Сынкавічах, што ў Зэльвенскім раёне на мяжы з Слонімскам, — адначасова храм і крэпасць. 16 верасня тут адначылі 610-годдзе царквы. Тэрыторыя вакол храма была па-святочнаму аздоблена. Перад пачаткам службы паломнікі перад ім выклалі дываны з жывых кветак.

На свята сабраліся не толькі мясцовыя жыхары, прадстаўнікі ўладаў, але і паломнікі з усёй краіны. Узяў удзел ва ўрачыствах і службў літургію ўпраўляючы Гродзенскай епархі-й, архіепіскап Гродзенскі і Ваўка-выскі Арцёмій. Людзей было так бага-та, што не ўсе мелі магчымасць па-

трапіць у царкву. Таму вельмі дарэчы была наладжаная відэатрансляцыя прамі ў царкоўным двары.

Архіепіскап Арцёмій звярнуўся пад час літургіі з праніклівай пропаведзью, у якой адзначыў, што царква павінна быць жывым арганізмам, спрыяць духоўнаму ўзрастанню чалавека, не за-

ставацца закасяняляю, але і не падавацца на нібыта навамодныя паве-вы. «Мы думаем аб сваіх праблемах, хваробах, няшчасцях. Вось тады мы крычым: “Госпадзе, дапамажы!” А ста-ла ўсё добра – разварнуліся ды й па-беглі. Мы ж надалі пашану Богу, — ад-значыў святар. — І працягва-ем жыць ранейшым жыццём, якое не для Бога... І закрыва-юць храмы не ворагі, не пры-хадні, а закрываюць іх людзі, якія страцілі міласць Божую, забыліся на сваё прызначэнне на зямлі».

Пасля літургіі і хрэснага ходу ўсе перайшлі да сцэны. Там ва ўрачыстай абстаноўцы былі ўручаны царкоўныя ўзнагароды, потым адбыўся канцэрт. У ім выступілі хор ду-хавенства Гродзенскай епар-хіі, салісты Беларускага дзяр-жаўнага акадэмічнага музыч-нага тэатра, ансамбль «Аксі-ос» і хор прыхода храма Ар-хангела Міхаіла, мужчынскі вакальны ансамбль «Орна-мент» з Мінска, а таксама са-мадзейныя калектывы Зэль-венчыны. Цягам дня былі разгорнутыя выстаўкі дзіця-чых малюнкаў, прысвечаных святых і раёну, навуковых і мастацкіх кніг і публікацыяў пра храм, можна было набыць царкоўныя і свецкія сувеніры, прысвечаныя царкве-крэ-пасці.

Настаяцель жа царквы Архангела Міхаіла айцец Арсеній перакананы, што пабудаваны храм не ў часы кара-левы Боны, між 1518 і 1556 гадамі, а значна раней. Паводле легенды, яшчэ ў 1382 годзе вялікі князь Вітаўт хаваў-ся ў напаяўразбураным замку на Слонішчыне, а ў 1407-м прыязджаў у Сынкавічы. Як бачым, новыя даследа-ванні могуць дадаць новыя факты... і новыя юбілеі.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
фота аўтара

На тым тыдні...

✓ **16 і 17 верасня** ладзілася **экалагічнае свята «Журавы і журавіны Мёрскага краю»**. Пад час яго быў праведзены конкурс па збіранні журавінаў, майстар-клас па гатаванні традыцыйных беларускіх страваў «Жураўліны пачастунак», працавала выстаўка-кірмаш вырабаў народных майстроў «Жураўліная скарбонка» і выстаўка экалагічнай літаратуры «Журавель-асветнік», для дзяцей ладзілася гульнівая праграма «Вясёлы жураўлік». У гарадскім парку Мёраў была адкрытая скульптура «Жураўліная вернасць». Усе ахвочыя маглі паназіраць за журавамі, якія акуралі у гэтыя дні ляцяць на зімоўку ва Усходнюю Афрыку. Чароды журавоў спыняюцца на балотах, кормяцца журавінамі і адпачываюць перад доўгім пералётам.

✓ **18 верасня** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася **выстаўка «Чароўны свет выцінанкі»**. Яе ўдзельнікі — сябры Беларускага саюза майстроў народнай творчасці Галіна Жураўлёва, Наталія Клімко, Наталія Клютко, Вольга Налівайка, Валянціна Слюнчанка.

На тэрыторыі Беларусі выцінанка распаўсюдзілася з XVI ст., пашырылася яе выкарыстанне ў канцы XIX — пачатку XX ст., калі карункамі з белай, чорнай ці каляровай паперы аздаблялі сцены, бэлькі, вокны, мэблю, паліцы

для посуду, абразоў у сялянскіх хатах.

✓ **20 верасня** пачала працаваць выстаўка **«3 кніжнай скарбонкі. Выданні друкарняў Беларусі XVI — першай паловы XIX ст. у зборы Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь»**. Выстаўка прымеркаваная да 500-годдзя беларускага кнігадруку. На ёй прадстаўлена каля дзясятка выданяў беларускіх друкарняў з калекцыі музея, якая скаладаецца з 192 адзінак захоўвання. Большасць кніг — богаслужэбнага і рэлігійнага зместу: гэта праслаўніыя і ўніяцкія выданні, кнігі старавераў.

Выстаўка працуе да 19 кастрычніка.

✓ **23 верасня** ў Беларускам дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту ладзілася **абрадавае свята «Жаніцтва коміна»**. Гэта сакральны абрад першага восеньскага запальвання святла ў хаце. Спевы і дзеянні абраду сведчылі, што ў гэты дзень гаспадары звычайна пачыналі сеяць жыта. Пасля яго правядзення дзяўчаты ладзілі вярчкі і попрадкі. Пад час свята ў музеі можна было паўдзельнічаць у абрадзе, наведваць майстар-класы па танцах і гульніх, вырабе паясоў ды інш. Сёння абрад «Жаніцтва коміна» страчаны ў жывой традыцыі, яго можна ўбачыць толькі ў вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна.

✓ **23 верасня** ў Музеі-сядзібе М.К. Агінскага ў в. Залессе Смаргонскага раёна адбыўся **касцюмаваны бал**. З дапамогаю танцамайстраў студыі гістарычнага танца «La Samargo» (Мінск) госці імпрэзы маглі апынуцца ў атмасферы мінулых стагоддзяў, адчуць сябе ў «Паўночных Афінах» часоў Агінскага, сустрэцца з гаспадыняй сядзібы і гасцамі — піяністкай Марыяй Шыманоўскай і палкоўнікам Каралем Пшаздзецкім. Пад час свята можна было наведваць майстар-клас мадыстыкі XIX ст. «Вобраз Панны Прыўкраснай...».

✓ **23 верасня** ў мінская галерэі «У» адбылася **прэзентацыя кнігі шведскага пісьменніка і мастака Свена Нурдквіста «Фіндус з'язджае»** з удзелам акцёраў Паўла Харланчука і Ганны Хітрык.

«Фіндус з'язджае» — шостае па ліку «абеларушаная» кніга, што выйшла ў серыі «Каляровы ровар» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў у выдавецтве «Кнігазбор». Дзякуючы перакладчыцы Надзеі Кандрусевіч забавуныя героі — дзядуля Пэтсан і коцік Фіндус — гавораць на нашай роднай мове. У гэтай казцы распавядаецца пра тое, як стары Пэтсан вырашыў трохі правучыць гарэзлівага і непаслухмянага коціка Фіндуса, які будзіў дзядулю а чацвёртай раініцы.

Беларускія Дажынкi ў Прыбайкаллі

16 верасня беларусы-іркуцянe ладзілі Дажынкi. Свята, прысвечанае заканчэнню жніва, арганізаваў Іркуцкі беларускі клуб «Крывічы», у ім удзельнічалі ансамбль аўтэнтчных песні «Крывічы» (Іркуцк), народны ансамбль «Варэнічкі» і дзіцячы ансамбль «Ручнічок» (в. Тургенеўка), фальклорны ансамбль «Вяснянкі» (в. Ахіны Эхырыт-Булагацкага раёна).

На Дажынкi беларусы збіраюцца ўсёй вёскай. Пакінуты няжытвым участак поля прыбіраецца сярпамі. Кожны ахвочы на свяце мог паспрабаваць зжынаць каласы сярпом і вязаць снапы. Таксама ладзілі дажынкавыя карагоды, гульні, правялі абрад удзячнасці зямлі-карміцельцы.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Ачаг культуры і добра

15 верасня ў Мастоўскай раённай бібліятэцы адбылася рэкламна-іміджавая акцыя «Ачаг культуры і добра», прысвечаная Дню бібліятэк Беларусі.

На працягу ўсяго дня чытачоў чакалі розныя сюрпрызы. У фая бібліятэкі, удрыгожаным яркімі паветранымі шарамі, гучалі вясёлыя песні пра кнігу, бібліятэку і чытанне. Увагу наведнікаў прыцягвалі кніжная выстаўка-парада «Прыйшоў, Убачыў, Перамог!» і выстаўка конкурсных фотапрацаў «Маё жыццё ў бібліятэцы – бібліятэка ў маім жыцці». Была праведзеная інфармацыйна-рэкламная акцыя «Бібліяінфармацыя», пад час якой адбылася раздача флаераў, якія рэкламуюць чытанне, кнігу і бібліятэчныя паслугі.

У рамках акцыі адбылося таксама адкрыццё міні-музея «Свет дакамп'ютарнай тэхнікі». Выпускніца Мастоўскай дзіцячай школы мастацтваў Аліса Перашэін выканалася песню «Вязоўка» (сл. А. Вялогіна, муз. І. Лучанка). Затым дзяцей запрасілі ў незвычайнае падарожжа на паветраным шары, каб наведаць міні-музей. Там іх сустрэла чароўная фея. Яна праранавала хлопчыкам і дзяўчынкам па-

знаёміцца з тэхнічнымі экспанатамі, што выкарыстоўвалі ў паўсядзённым жыцці і працы ў XX стагоддзі іх бацькі. Аб гісторыі стварэння міні-музея расказала Таццяна Валчкевіч, якая на працягу 20-і гадоў ўзначальвала калекцыю Мастоўскай ЦБС.

У гэты дзень адбылася творчая сустрэча з сябрамі Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі – паэтам, бардам Анатолем Апанасевічам і паэткай Людмілай Шаўчэнка, якія расказалі пра творчасць і пра чыталі свае вершы. У выка-

нанні А. Апанасевіча прагучалі песні пад акампанемент гітары на ўласныя вершы і на творы Б. Пастарнака, В. Брусава.

На мерапрыемстве прысутнічала намеснік старшыні Мастоўскага райвыканкама Марына Давыдзік, якая выказала словы падзякі паэтам за іх творчасць і павіншавала ўсіх прысутных з Днём бібліятэк Беларусі.

*Вольга КОРШУН,
метадыст аддзела бібліятэчнага
маркетынгу Мастоўскай
раённай бібліятэкі*

Бібліявячоркі да прафесійнага дня

У рамках інфармацыйнага тыдня «Чытаем і гаворым па-беларуску» супрацоўнікі Карэліцкай раённай бібліятэкі арганізавалі цікавае і змястоўнае мерапрыемства «Бібліявячоркі – 2017» і прысвяцілі яго прафесійнаму святу.

Усе пакоі ўстановы былі аздоблены ў нацыянальным каларыце. У чытальнай зале размясцілі выстаўку вышываных карцінаў і сурвэтак.

На абанеменце – беларуская хата-траўніца, дзе прадстаўлены гаспадарчыя прылады працы і хатнія рэчы, посуд, а таксама стравы беларускай кухні.

Чытачоў чакала сустрэча з паэтам і музыкантам Уладзімірам Пэнуніным, майстар-класы і кансультацыі па вырабах з гліны, саломалляценні і вышыўцы стужкамі. Таксама наведнікі акупіліся ў гісторыю беларускага мужчынскага і жаночага адзення.

Працавалі выстаўкі працаў майстроў аддзела рамесніцкай дзейнасці Карэліцкага Дома рамэстваў і экспазіцыі Карэліцкага раённага краязнаўчага музея.

Павіншаваць бібліятэкараў са святам прыйшлі начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі І. Санчук, галоўны спецыяліст раённага Савета дэпутатаў В. Куляка, старшыня Карэліцкага раённага аб'яднання прафсаюзаў Л. Шэўка, настаўніца Райцаўскай царквы Святой Варвары айцец Аляксей, мясцовыя пісьменнікі-краязнаўцы.

У рамках мерапрыемства найлепшыя чытачы былі ўзнагароджаныя дыпломамі Карэліцкай раённай бібліятэкі.

Да мерапрыемства падрыхтавалася і Карэліцкая дзіцячая бібліятэка. Маленькія чытачоў і іх бацькоў чакала выступленне народнага ляльчнага тэатра «Батлейка» Мірскага мастацкага прафесійна-тэхнічнага каледжа, майстар-клас па пляценні фенечак, гульнёвая пляцоўка ды інш.

Цягам ўсяго свята гучалі беларуская музыка і песні, не змаўкала родная мова.

*Наталля КАЗАРЭЗ,
метадыст Карэліцкай раённай бібліятэкі*

Рэліквіі з бібліятэчнага кудэрка

Беларуская зямля... Яна непаўторная сваёй гісторыяй, сваімі традыцыямі, народнай творчасцю. Асабліва пачуцці захоўвае большасць людзей да тых мясцінаў, дзе нарадзіліся і выраслі, адкуль пайшлі ў жыццёвую дарогу. І куды б ні закінуў чалавека лёс, у яго душы цепліцца, не памірае любоў да таго месца, дзе жылі продкі, дзе яго карані. А каб не згасла іскра гэтай любові, трэба яе падтрымліваць.

Захоўваць, зберагаць і развіваць разнастайныя формы традыцыйнай народнай культуры – абавязак кожнага сумленнага чалавека, а цэнтрамі ў гэтай справе становяцца бібліятэкі.

У 2006 года Раклевіцкая сельская бібліятэка ў Дзятлаўскім раёне была рэарганізаваная ў

бібліятэку – цэнтр традыцыйнай культуры. Супрацоўнікі ладзяць мерапрыемствы, прымеркаваныя да нацыянальных святаў, прысвечаныя абрадам, вывучаюць гісторыю роднага краю, ушаноўваюць лепшыя прадстаўнікі культуры і мастацтва, сваіх землякоў.

З 2017 года бібліятэка працуе па мэтавай бібліятэчнай праграме «Жывуць традыцыі – квітнее зямля». Яе мэта – вывучэнне гісторыі, культуры свайго краю, выхаванне павагі і любові да спадчыны. Нацыянальны стыль, беларуская мова пакладзеныя ў аснову афармлення інтэр'ера бібліятэкі. Створаны таксама краязнаўчы куток «Я гэты край радзімаю заву», дзе карыстальнікі маюць магчымасць пазнаёміцца з прадметамі працы, хатняга побыту бацькоў і дзядоў. Нашыя продкі беражліва захоўвалі сямейныя рэліквіі – ручнікі, вышытыя яшчэ прабабулямі, калаўроты, верацёны ды іншае.

Пры бібліятэцы працуе аматарскае аб'яднанне «Спадчына», сяброў якога з'яднала цікавасць да гісторыі роднага краю. Раз на квартал адбываюцца сустрэчы: этнаграфічны каляндар «Маслёнку святкуем – бліны з мёдам гатуем», свята фальклору «Беларуская народная казка», гадзіна цікавага «Прыйшоў Спас – пайшоў лета ад нас», жывая размова «Легенды і паданні роднага краю». Удзельнікі аматарскага аб'яднання збіраюць абрадавыя і старадаўнія песні, прыпеўкі, прымаўкі, жарты, словы-дыялекты, што бытуюць у сем'ях навакольных вёсак. Увесёлыя матэрыялы змешчаны ў альбоме «Мясцовы фальклор». Вядзецца картатэка народных умельцаў, у якой сабраныя звесткі пра іх.

Супрацоўнікі бібліятэкі пастаянна шукаюць новыя формы працы, якія дапамогуць захаваць у сэрцах людзей чашчыню любові да роднай зямлі, навучаць з павагай ставіцца да сваіх вытокаў, адкрываць неацэннае жыццёвае і духоўнае багацце, што застанецца на ўсё жыццё.

*Таццяна ЦЫПЕЛЬ,
бібліятэкар Раклевіцкай
сельскай бібліятэкі –
цэнтра традыцыйнай культуры,
Дзятлаўскі раён*

Паэзія Францыска Скарыны

(Працяг. Пачатак у № 35)

Мы коратка спыніліся на вершак Скарыны, два з якіх сілабічныя, адзін – танчын. Разам з тым Скарына-паэт выявіўся не толькі ў іх, але і ў паэтычнай прозе. Прычым як у перакладной (пераклады 23 кніг Бібліі, некаторыя твораў старажытных гімнаграфіяў), так і арыгінальнай (прадмовы і пасляслоўі да перакладзеных ім кніг Бібліі, асобныя акафісты і малітвы з «Малой падарожнай кніжкі»). М. Гаспараў, гавораць, што верш як маўленчая з’ява – гэта тэкст «павышанай важнасці, разлічаны на запамінанне і паўтарэнне», адначасова падкрэсліваю: «Сама слова «стих» па-грэчаску значыць «рад», яго лацінскі сінонім *versus* (адсюль «версіфікацыя») значыць «паварот», «вяртанне да пачатку рада»; а «проза» па-латыні азначае маўленне, «якое вядзецца проста ўперад», без усялякіх паўротаў. Межы гэтых адрэзкаў агульнаабавязкова зададзеныя для ўсіх чытачоў (слухачоў) па-за моўнымі сродкамі: у пісьмовай паэзіі – звычайна графікай (разбіўкай на радкі), у вуснай – звычайна напевам ці блізкай да напева аднастайнай інтанацыяй».

Як бачым, і запазычаны з лацінскай мовы беларускі *верш*, і пазычаны ў грэцкай мовы рускі *стих* – паняцці аднолькавыя. Аднак у адносінах да праяўнай творчасці Скарыны (у адрозненне ад вершаванай) мэтазгодна і ў сучаснай беларускай мове ўжываць слова «сціх». Безумоўна, ужываць выключна як прафесіяналізм, вершазнаўчы тэрмін-гістарызм. Усё-такі паняцці гэтыя – розныя, але беларуская мова дазваляе іх лёгка размежаваць. Да таго ж, у лексіконе самога Скарыны словы «верш/вірш» адсутнічаюць, у той час як «стих», «стишок» сустракаюцца неадназначна. Так, у «Предсловіи доктора Францыска Скорины с Полоцька во всю Бивлию рускаго языка» звяртаецца ўвага верніку на наступнае: «*Восхоиши ли пак учитися музики, то ест певници, преможество стихов и песней светых по всей книзе сей знаидеши*».

Пацвярджаннем разумення сціха як асобнага вянца ў цэлым паэтычным зрубе можа

быць і выказванне Скарыны з прадмовы да «Кнігі Іова»: «*Делится же сия книга на главы, а главы ся делять на стихи, по тому ж яко и Псалтирь ся делить. Почениши от третейя главы даже до останочное вся сия книга стихами розделена ест, яко же чтучи поразумеи*». Гавораць, што вернікі, «чтучи, поразумеюць» сціхі, Скарына, відавочна, меў на ўвазе традыцыі літургічнай літаратуры. Сціх для тагачаснага чытача гэтай літаратуры, у тым ліку Бібліі, быў не ў навіну. І гэтым словам, і самім паняццем карыстаўся яшчэ Кірыла Тураўскі (XII ст.).

Паэзія асобныя біблейскія сціхі пачалі нават нумаравацца, гэта значна аблегчыла іх пошук у Бібліі. Што да Скарыны, то асобныя сціхі адзін ад аднаго ён аддзяляў звычайна «тлустымі» кропкамі, размешчанымі не ўнізе, а пасярэдзіне слова. Традыцыя такога падзелу біблейскага тэксту на сціхі (часам яны раздзяляліся і прабеламі), відавочна, была запазычаная Скарынам з рукапісных царкоўнаславянскіх тэкстаў XI – XVI стст. Часам для аналагічных мэтаў ён карыстаўся двукроп’ямі.

П. Беркаў, спыніўшыся на канкрэтных выказваннях Скарыны, дзе фігуруюць паняцці «стих» і «песня», прышоў да высновы, што «*ў разуменні Скарыны прыкметай паэтычнага стылю Бібліі з’яўляюцца сціхі і песні. Гэта, відаць, не супрацьпастаўленне, а адрозненне па характары выканання: песні, якія таксама складаюцца са сціхоў, спяваюцца; проста сціхі – чытаюцца*». Сакральны тэкст, як вядома, разлічаны найперш на маўленне, на вуснае выкананне, пры якім патрэбна захоўваць не толькі ўзвышаную, велічную танальнасць, але і пэўны мелодыка-інтанацыйны малюнак. Раўнамернае ж чаргаванне асобных сціхоў – выслугоўваў з тым самым мелодыка-інтанацыйным малюнкам – і стварала своеасаблівы ізахронны рытм гэтак звананага малітвааслоўнага (біблейскага) верша. Па сутнасці, першай – своеасаблівай, адрознай ад паэзіі – сістэмы вершавання ў пісьмовай паэзіі ўсходніх славянаў. Але не толькі

гэта. На ўзнікненне *сціховага рытму* аказваюць уздзеянне таксама граматычныя і лексічныя рытмастваральныя сродкі: паўтор аднолькавых сінтаксічных канструкцыяў, тэматычных клішэ выказванняў, наяўнасць анафарычных зачынаў, адных і тых жа ці падобных лексемаў, граматычных формаў... Выразны сціхавы рытм праз сваю эмфатычную функцыю ўздзейнічаў, у сваю чаргу, на псіхіку вернікаў, выклікаў у іх станоўчыя эмоцыі, стан душэўнага ўздыму, астэтычнага перажывання. Менавіта ў гэтым – асноўная прычына звароту да сціха як у шматлікіх творах Кіры-

лы Тураўскага, Францыска Скарыны, так і ва ўсёй літургічнай паэзіі.

Скарыназнаўцы да гэтага часу не могуць вырашыць пытанне: чаму Скарына распачаў выданне перакладзеных ім кніг Бібліі не паводле іх кананічнага парадку, пра які ён сам падрабозна разказаў у «Предсловіи доктора Францыска Скорины с Полоцька во всю Бивлию рускаго языка». Выкажам здагадку: на гэта паўплываў момант суб’ектыўны, глыбока паэтычная натура самога перакладчыка. Таму ён і пачаў выданне з найбольш паэтычнай часткі Бібліі – «Псалтыра», зборніка псалмоў, малітоўных песнапенняў. «Псалтыр» мае, як паведаміў перакладчык у сваёй прадмове да кнігі, «*в собі кафізм* [адзін з раздзелаў «Псалтыра». – В.Р.] *двадцет, псалмов полтора*

ста, стихков или припелов две тысеци и шестьсот» (!). Перакладчыку, несумненна, было прыемна ўзнаўляць на роднай мове гэтыя «стишки». Як і сціхі наступных – не па біблейскім каноне, а па чарзе іх выхаду ў свет – і таксама вельмі паэтычных кніг: «Кніга Іова», «Прытчы Саламона», «Эклезіяст», «Песня песняў» і інш.

Звернемся да выразна паэтычнага біблейскага тэксту, падзеленага на сціхі, у «Песні песняў» цара Саламона (пачатак главы 4):

Се ты коль красна есь, приателко моя, / се ты коль красна есь. Очи твоє, яко голубице, / кромь того, что внутри скрито ест. Власы твоє, яко стада коз, / еже выходятъ з горы Галаад. Зубы твоє, яко стада овецъ пострыженыхъ, / еже выступили из купала.

Вси имеюще по двою ягнеток, / и яловое несть посреди их. Яко завивание червое, уста твоя, / и молвение твоє сладко.

Як і ў пералічаных вышэй кнігах Бібліі, біблейскі тэкст у кнізе «Песні песняў» надрукаваны так, як друкуюцца праяўныя тэксты – паводле шырыні кніжнай старонкі. Гэтак, зрэшты, друкуецца большасць богаслужбовых тэкстаў нават сёння. Але ўспрымальнікі Бібліі добра разумеюць сціхавую, паэтычную прыроду Святога Пісання. Прыгадаем заўвагу перакладчыка, выказаную ім у прадмове да «Кнігі Іова»: «*вся сия книга стихами розделена ест, – яко же, чтучи, поразумеи*». Тое ж – і ў прадмове да ўсёй «Бібліі»: «*кожда глава делится на притчи, якобы на некие стихи или розделения, еже чтучи поразумеи*»...

Разам з тым у Бібліі Скарыны сустракаем і іншае, спецыфічнае размяшчэнне сціхоў. Гэта, у прыватнасці, назіраецца ў кнізе «Плач Ераміі», своеасаблівай і пранікнёнай лемантацыі Боскага прарока Ераміі на разбураным дашчэнтну агрэсарам (царом Навухаданосарам) Іерусаліме. Архітэктоніка кнігі неспарэдна прадвызначаная яе зместам. Вось як растлумачыў сам перакладчык залежнасць формы падачы матэрыялу ад яго зместу: «*Потребя ест ведати, еже сия азбука еверйские. У первой главе азбука едина, якоже имена слов великим писмом роздельне межи стихами положены суть. Во второй главе азбука едина. У третьей главе азбуки три, на початку кажного стиха слово едино. В четвортной главе азбука едина. А во единой каждой азбуке суть слов двадцетъ и два*». Далей Скарына пералічвае па парадку ўсе 22 літары яўрэйскага алфавіта ў іх арыгінальным гучанні, і тут жа дае іх пераклад: «*Первое слово называється Алеф, еже по-рускии сказуется Наука. Второе Вет, знаменуєт Дом. Третее Кгимель – Полноть. Четвертое Далет – Крижала. Пятое Ге – Сия*» і г.д. Пасля кожнага такога слова, вылучанага прапіснымі літарамі, ідуць «стихи» ў выглядзе трохрадкоўяў:

АЛЕФ

Аз муж видий нищету мою в желе розгневания моего: Мене погнал ест и привел ест в темноть, а не во светлость: Толико на мя возложил и обратил руку свою весь день:

ВЕТ

Стару учинил кожу мою и тело мое и сотре кости мое: Обляже мя воколо и оградил мя жолчию и суетою: Во тьмах посадил ест мя, яко мертвеца вечною:

КГИМЕЛЬ

Окружил мя абых не выходил и обтяжил путо мое: Но егда вопих и просих, занал есь молитву мою: Заваяля пути мое камением и превратил стези мое.

Такі выгляд маюць усе 22 сціхі кожнай з трох першых глаў «Плачу Ераміі». Магчыма, так быў пададзены тэкст у невядомым нам нейкім старажытным іншамоўным арыгінале, з якога Скарына іх і перакладаў. Аднак у ніводнай з сучасных Бібліяў такой сціхавой архітэктонікі няма. Таму, хутчэй за ўсё, гэта своеасаблівае ноў-хаў самога перакладчыка, які пры друкаванні не ігнараваў і візуальны спосаб падачы тэкставага матэрыялу. Прычым ж такога афармлення і кнігі ў цэлым, і асобных

сціхоў (у выглядзе тэртэаў) знаходзім у яе пасляслоўі: «*Доконана ест книжка Плачу Еремии, пророка господня. Еже замыкает в собь во трех главах три азбуки еверйские. А во самой третьей главе три азбуки. На зням тайны живоначальное троици*» [выдзелена мной. – В.Р.]. Аказваецца, усе «трыяды», у тым ліку сціхавыя *тэртэты*, прадвызначаныя задачай звярнуць увагу на святыню *троици*, якую Скарына з п’етэтам згадваў у прадмовах і пасляслоўях літаральна да ўсіх сваіх перакладаў кніг Бібліі.

У адрозненне ад першых трох глаў кнігі «Плач Ераміі», у перадапошняй, чацвёртай, сціхі ўвабавляюцца ўжо не ў тэртэтах, а ў дыспіках. Вось тры першыя (з усіх 22) дыспіхі гэтай главы:

АЛЕФ

И яко затмнело ест злато, и променися краска наилещая. Роскиданы суть камение святыни на початку всехъ улицъ:

ВЕТ

Сынове сионстии славни и одеани златом первым. Сь положены, яко сосуды глиные дело рук горничаревыхъ:

КГИМЕЛЬ

Но илань обнажили перси и кормили дети свое. Дщера же людей моих нелютоства, яко пструе в пустыни.

Заўважым, што такую архітэктоніку кнігі «Плач Ераміі» (запіс сціхоў у выглядзе трох і двух радкоў) вядомыя нам сучасныя ўзнаўленні Бібліі (руская, беларуская, украінская, польская і некаторыя іншыя) не ўтрымліваюць. Пры гэтым ніводны з даследчыкаў творчай спадчыны Скарыны чамусьці на падобны візуальны запіс тэксту таксама ўвагі не звярнуў. А перад намі ж не што іншае, як асобны вершаваныя строфы (тэртэты і дыспіхі), выкарыстаныя Скарынам яшчэ на самым пачатку далёкага XVI ст., – несумненны ўклад яго ў беларускую, дні і ўсю славянамоўную, строфіку.

Вячаслаў РАГОЙША

(Заканчэнне будзе)

Падарожжа да вытокаў гісторыі

Дзень беларускага пісьменства – свята кожнага, хто паважае родную мову і культуру, ахоўвае і ўзбагачае духоўную спадчыну. У Рэдкавіцкай сельскай бібліятэцы Любанскага раёна да гэтага дня была аформленая тэматычная выстаўка «Да вытокаў першапісьменства» з падраздзеламі «Сведчаць старажытныя летапісы», «Шляхамі асветніка Францыска Скарыны», «Беларуская кніга – найлепшы скарб».

Сёлета ў Полацку акрамя 500-годдзя беларускага кнігадрукавання святкавалі Дзень пісьменства і 1155-годдзе горада. Не кожны змог пабываць у гэтыя дні ў Полацку, таму я вырашыла правесці для вучняў Рэдкавіцкай сярэдняй школы завочнае гістарычнае падарожжа «Крыніцаў жыватворных вытокаў».

Найперш нагадала вучням пра «паплетчыкаў» першадрукара, таксама палачанаў – рупліўцу кніжнай справы святога Ефрасіму Полацкаму і асветніка Сімяона Полацкага, якія неслі сваім землякам святло ведаў пра Бога, пісалі кнігі, стваралі малітвы і пропаведзі...

Расказала і пра выбітныя мясціны Полацка. Велічны Сафійскі сабор – найвялікшая славуцасць горада. Раней тут размяшчалася багатая бібліятэка. Адным з сёлётных сімвалаў стаў новы помнік, усталяваны побач з саборам, – памятны знак «Полацк – калыска беларускай дзяржаўнасці». Велічна і нават крыху па-казачнаму выглядае помнік Усясла-

ву Чарадзею. А ў Полацкім музеі сярэднявечнага рыцарства можна ўбачыць рыцарскі рыштук, рэчы сярэднявечнага побыту. Музей беларускага кнігадрукавання ў Полацку – унікальны, бо ў ім сабраныя старажытныя рукапісы і старадрукі, каштоўныя сучасныя выданні. А напярэдадні свята горада зноў адчыніла дзверы абноўленая кнігарня «Светач – Полацк».

Спадзяюся, дзякуючы гістарычнаму падарожжы вучні больш даведліся пра калыску нашай дзяржаўнасці – старажытны Полацк. А самымі ўважлівымі ўдзельнікамі сталі Ангеліна Канапелька, Дар'я Рабая, Арсеній Сляпцоў, Паліна Рудзька, Юлія Цвірко, Кірыла Кулага.

*Марыя СМІЦЕЦ,
бібліятэкар Рэдкавіцкай сельскай бібліятэкі*

Выданні пра кнігі, выданні да юбілею

13 верасня ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі прайшла прэзентацыя выданняў, падрыхтаваных супрацоўнікамі бібліятэкі (выйшлі ў выдавецкім доме «Беларуская навука»): «Францыск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына», «Кириллические издания XVI века: каталог изданий из коллекции ЦНБ НАН Беларуси», «Евангелле 1575 года – помнік славянскага кнігадруку XVI стагоддзя: з электронным дадаткам».

Выданне «Францыск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына» ўяўляе сабой зборнік артыкулаў, прысвечаных асобе, дзейнасці і спадчыне Скарыны. Аўтары артыкулаў разглядаюць пытанні, што звязаныя з перадумовамі дзейнасці Скарыны, тыпамі і моўнай мадэллю яго перакладаў кнігі Бібліі, значеннем асобных сімвалічных выяваў Скарыны, месцазнаходжаннем яго друкарні ў Празе і інш.

Каталог «Кириллические издания XVI века» распачынае серыю каталогаў, прысвечаных кніжнай калекцыі кірылічных выданняў з фонду бібліятэкі, і ўтрымлівае навуковае апісанне 25 асобнікаў 20 выданняў, якія выйшлі ў свет у друкарнях Вільні, Забудова, Масквы і Астрога ў XVI ст.

Выданне «Евангелле 1575 года – помнік славянскага кнігадруку XVI стагоддзя» прысвечанае адной з самых выдатных кніг славацкага беларускага друкара Пятра Цімафеява Мсціслаўца – Евангеллю на прастоўнаму, на друкаваным у Вільні ў доме Мамонічаў. Асабліва ўвага засяроджваецца на экзэмплярах акадэмічнай бібліятэкі.

Наведнікі мелі магчымасць пабачыць дзве тэматычныя выстаўкі. Экспазіцыя «Бібліі Рускай Францыска Скарыны – 500 гадоў» падрыхтаваная Бібліятэкай імя Урублёўскіх Літоўскай акадэміі навук, упершыню ў Беларусі яе ўбачылі сёлета ў маі пад час Беркаўскіх чытанняў у Полацку. Выстаўка распаўвадае пра пісьменства ў Вялікім Княстве Літоўскім да Скарыны, асабліваці яго біяграфіі і кніг, памяць пра яго ў Беларусі, Літве, Чэхіі ў наш час і інш. Можна пабачыць месцы, у якіх жыў і працаваў Скарына, параўнаць сродкі і вобразы, што ўвасабляюць памяць пра яго ў краінах Еўропы.

Другая экспазіцыя – «Са спадчыны паслядоўнікаў Скарыны» – падрыхтаваная аўтарскім калектывам каталога кірылічных выданняў. На ёй прадстаўлены Евангелле ананімнай маскоўскай друкарні (1558 – 1559), Віленскае Евангелле (1575), Астрожская Біблія (1581), маскоўскі Апостал (1597) і іншыя.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Родныя мясціны з паўзабытымі назвамі

Праглядаючы матэрыялы па краязнаўстве ў сеціве, натрапіла на артыкул 2011 года «Неабыякавыя краязнаўчыя нататкі, ці Дайсі да бацькоўскай зямлі» педагога, краязнаўцы Канстанціна Карнелюка. Аўтар разважае аб тым, як рэдка можна сустрэць у СМІ публікацыі краязнаўцаў, а таксама кідае каменчык у агарод настаўнікаў, якія, цытуе, «амаль не займаюцца краязнаўчай дзейнасцю, і нярэдка іх праца працякае толькі ў планах і справздачах». Далей К. Карнелюк піша, што «ў школах трэба, каб актыўна функцыянавалі краязнаўчы гурткі і музеі, бо менавіта яны фарміруюць грамадзянскую пазіцыю, нацыянальную годнасць, павагу да беларускіх традыцый».

Мне хочацца расказаць пра працу Турэц-Баярскага школьнага этнаграфічна-краязнаўчага музея «Спадчына». А дакладней, спыніцца на апошнім даследаванні, якое датачылася мікратапаніміі ваколіцаў в. Турэц-Баяры. Па прапанове кіраўніка музея Р. Гарбачэўскай сумесна з аўтарам гэтых радкоў і вучнем 8-га класа Максімам Алісейкам па матэрыялах школьнага музея, успамінах старажылаў вёскі Турэц-Баяры (І. Бутара, К. Козел, Р. Шыман) былі сабраны і сістэматызаваны ў тлумачальны слоўнік мікратапанімы мясцовасці. Даследаванне было прадстаўленае на раённай канферэнцыі, дзе яго адзначылі дыпламам III ступені.

Але на гэтым праца не спынілася. Настаўнік географіі і інфарматыкі Д. Радвіловіч прапанаваў скласці ГІС-карту мікратапанімаў і размясціць яе на школьнай сайце. ГІС (геаінфармацыйныя сістэмы) з'яўляюцца ідэальным асяроддзем для прадстаўлення вынікаў тапанімічнага аналізу, сістэматызацыі атрыманых звестак аб тапанімах у прасторы і часе.

Праца працягнулася: пашырыўся слоўнік, былі сфатаграфаваны мясціны размяшчэння мікратапанімаў, створаная ГІС-карта. Даследаванне зноў было прадстаўленае на раённую канфе-

рэнцыю «Парад служэння навукам – 2017». Вынік – дыплом II ступені! У перспектыве – распрацоўка веласіпеднага і пешага экскурсійна-турыстычнага маршруту з аўдыягідам «Нам засталася спадчына» для мясцовых жыхароў, а таксама для тых, хто адпачывае на турбазе «Вілія» і ў санаторыі «Вяжуці».

У доказ таго, што праца над даследаваннем была не толькі цікавай, але і карыснай для мясцовага краязнаўства, прывяду некалькі прыкладаў мікратапанімаў (так, як яны падаюцца ў слоўніку):

Высокаўшчына ж.

Месца, дзе раней быў засценак (да 1939 года). Мясцічка ўпамінаецца Чаславам Янкоўскім у кнізе «Ашмянскі павет»: «Attnyencje radziwiliwowskiego Lebedziewa stanowią folwarki: Malinowszczyzna i Borkowszczyzna, wsie: Moroski, Lebedziew, Malinowszczyzna, Borkowszczyzna, Wysokowszczyzna, Lobaczówka, Stobodka i Usza 2» (Янкоўскі, Ч. Ашмянскі павет. – Т. 1-2, 1896). У 1969 годзе Высокаўшчыну далучылі да вёскі Турэц-Баяры. Назва паходзіць ад таго, што вакол былі нізкія балоцістыя мясціны, а Высокаўшчына знаходзілася на больш высокім месцы. Тут знаходзіўся і маёнтак пані Мажыёўскай (да 1939 г.).

Леснічоўка пана Свентарэцкага ж. Знаходзілася тут да пачатку 1990-х гадоў. Фундаментам служылі дубовыя калоды. Дом быў складзены пад нямецкім вугал.

Салдацкія моголкі мн. Невялікі ўчастак апрацаванага поля, дзе, па сло-

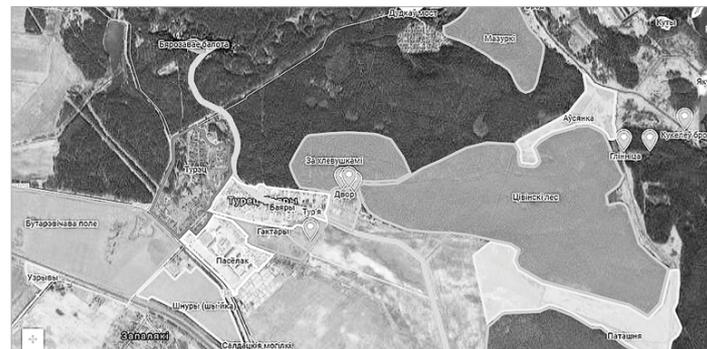
вах старажылаў, да другой паловы 1970-х гадоў былі моголкі з жалезным крыжом і прапелерам ад самалёта. Там хавалі салдатаў Першай сусветнай вайны, якіх прывозілі з ліній фронту, што знаходзілася пад Смаргонню.

Больш падрабязна з картаў і слоўнікам можна пазнаёміцца па спасылцы: https://drive.google.com/open?id=1PmWzqc3tChDprBfVbBrMyn8W_W8. Праведзенае даследаванне дало магчымасць зрабіць некаторыя высновы. Так, вывучэнне гісторыі паходжання тапанімаў пашырае круггляд, дае магчымасць глыбей зразумець гісторыю развіцця народа, яго культуры. У кожнай мясцовасці трэба спрабаваць скласці слоўнік мікратапанімаў з тлумачэннем іх лексічнага значэння, па магчымасці, і з указаннем часу узнікнення. Тапанімічныя карты дазваляюць атрымаць нагляднае ўяўленне аб арэалах тапанімічных працэсаў, з'яўляюцца крыніцай далейшага вывучэння географічных назваў.

Важнасць даследавання мікратапанімаў у наш час тлумачыцца тым, што губляецца сувязь чалавека з зямлёй, сваімі каранямі. Мы ходзім па сваёй зямлі і не ведаем, чаму так называецца вёска, рэчка, луг. Задача педагога, краязнаўцы і, наогул, неабыякавага да сваёй спадчыны чалавека – захаваць, занатаваць гэтую лексіку для будучых пакаленняў.

Цыяка не пагадзіцца са словамі Леаніда Лыча, змешчанымі ў кнізе «Краязнаўства ў кантэксце сучаснага нацыянальна-культурнага жыцця Беларусі»: «Тапанімія – гэта такая ўдзячная дзялянка, на якой праца знойдзецца кожнаму, хто толькі пажадае зрабіць штосці карыснае для роднай Бацькаўшчыны».

*Танна ТУЛЕЦКАЯ,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры
Турэц-Баярскай СШ Маладзечанскага раёна*

Вучоны з Пружаншчыны

(Заканчэнне.
Пачатак у № 35)

Ілля Савіч не толькі чытаў лекцыі студэнтам, але і сам вучыўся ў сваіх калег, набываў духоўны і практычны вопыт для далейшай дзейнасці. Яго арганізатарскія здольнасці былі заўважаныя. У пачатку вайны ён быў прызначаны выканаўцам абавязкаў рэктара інстытута, які ў кастрычніку 1941 года быў аб'яднаны з Маскоўскім універсітэтам. На плечы Галкіна лягла ўся цяжкая праца па эвакуацыі МДУ і МІФЛІ ў Ашхабад, а праз паўгода ў Свярдлоўск, бо кліматычныя ўмовы Туркменіі і аддаленасць ад прамысловых цэнтраў не давалі магчымасці працаваць універсітэту з поўнай аддачай.

А ў чэрвені 1943 года МДУ вярнуўся ў Маскву. Было складана кожны раз арганізоўваць пераезд вялікай колькасці людзей (каля 5 тысячачу), якіх трэба было затым і рассяліць. Былі перажыванні і за дастаўку каштоўнага навуковага абсталявання. Турботаў надавала і сям'я. Спачатку на двухбаковую пнеўманію захварэла Еўдакія Міхайлаўна, а затым

васьмігадовая дачка Таццяна. Нягледзячы на жыццёвыя цяжкасці, на душы ў Галкіна было радасна ад вяртання дамоў, ад першага маскоўскага салюта ў гонар перамогі савецкіх войскаў на Арлоўска-Курскай дузе.

Універсітэт зажаў звыклым жшчём: экзамены, набор студэнтаў, падрыхтоўка да новага 1943/1944 вучэбнага года. І раптам нечакана ўвосень Галкіна прызначылі рэктарам Маскоўскага ўніверсітэта. З хваляваннем прыступіў Ілля Савіч да самастойнай працы па кіраванні ўніверсітэтам. Ён разумеў, што такая пасада не давала яму права выступаць у ролі аракула або суддзі вышэйшай інстанцыі, неабходна было прыслухоўвацца да парадў вучоных. Галкін сваю дзейнасць пачаў з рэарганізацыі кіроўнага апарата рэктарата. Былі адкрытыя новыя кафедры, пабудаваны новы інтэрнат для студэнтаў. Пашыраліся сувязі з замежнымі вучонымі.

Ілля Галкін (злева) з жонкай Еўдакіяй (у цэнтры) у коле родзічаў

У 1947 годзе абвастрылася сітуацыя на білагічным факультэце. Кампанія супраць генетыкаў, паднятая Т. Лысенкам па ўсім Савецкім Саюзе, знайшла прыхільнікаў у Міністэрстве вышэйшай адукацыі СССР. Адтуль сталі настойліва рэкамендаваць Галкіну дапусціць да лекцыяў у МДУ самага Лысенку і яго вучня Прэзента. Прычым яны пры сустрэчы з рэктарам патрабавалі прыбраць з універсітэта лепшых

біёлагаў. Нанесці такі ўрон навуцы Галкін не мог і таму ў 1948 годзе пакінуў пасаду рэктара і засяродзіўся на навуковай і педагогічнай працы на

гістарычным факультэце ўніверсітэта, выдаў больш за 200 навуковых працаў. Да сваёй выкладчыцкай дзейнасці ставіўся вельмі адказна. Лічыў, што выкладчык з'яўляецца для студэнта і выхавателем, і настаўнікам, і артыстам – чытачом лекцыі, і філосафам, і чалавекам. Студэнты і аспіранты яго любілі, называлі Настаўнікам з вялікай літары, мудрым і даступным для ўсіх, які ніколі не навязваў сваёй думкі, не ганарыўся сваёй перавагай, але ўважліва слухаў і накіроўваў. Ён ніколі не імкнуўся здавацца большым і лепшым, чым ён быў.

Яго працавітасць, кіпучая энергія як вучонага і грамадскага работніка былі неаднаразова адзначаныя высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі.

Прага да навукі перадалася па спадчыне. Дачка Таццяна стала доктарам фізика-матэматычных навук, унучка Дар'я (жыве ў ЗША) – філалагам, а ўнук Ілля – гісторыкам.

Ілля Савіч пражыў амаль 92 гады, з іх 60 звязаныя з Маскоўскім дзяржаўным універсітэтам, але ён заўсёды памятаў, адкуль яго карані. З замілаваннем успамінай Белавежскую пушчу і яе жыхароў-беларусаў. Цікавіўся гісторыяй краю і яго сучасным развіццём, бо лічыў, што лёс Радзімы – яго лёс.

Вольга МАКАРЧУК

Каб любіць свой горад, трэба яго ведаць

7 верасня маладзёжнай экскурсакцыяй «Для гордзіці імеем повод, Березіно – родны наш горад!» завяршыўся цыкл мерапрыемстваў, прысвечаных 15-годдзю Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі. Ініцыятарамі сталі Бярэзінская раённая бібліятэка, раённы камітэт БРСМ, Бярэзінскі раённы савет ГА «Беларуская рэспубліканская піянерская арганізацыя». Удзел у акцыі прынялі прадстаўнікі ўсіх трох навучальных устаноў Березіно.

Падлеткам і моладзі была адрасаваная монатэатрыяльная экскурсія па памятных месцах горада ў рамках асветніцкага праекта Бярэзінскай раённай бібліятэкі «Каб любіць свой горад – трэба яго ведаць». Лейтматывам сталі словы «Ведай і любі, браток, свой родны гарадок!». Бліз гарадскога парку каля кінатэатра, на перасячэнні вуліцаў Кастрычніцкай (былой Ігуменскай) і Красіна, дзе да вайны быў цэнтр мястэчка Березіно, юныя гараджане ўбачылі шоўрэкламу «7 самых цікавых фактаў пра Березіно».

За тры гады акупацыі Березіно фашыстамі колькасць жыхароў мястэчка

зменшылася больш чым удвая. Трагедыя Бярэзінскага гета была праілюстраваная інфармацыяй «Жоўтая зорка трагедыі над мястэчкам Березіно». Гісторыя бярэзінскага падполля «Свае сярод чужых, чужыя сярод сваіх» была прадстаўленая каля абеліска ў гарадскім скверы на месцы расправы фашыстаў над пяцю падпольшчыкамі ў красавіку 1942 года. Помнік салдацкай славы ў скверы стаў адпраўнай кропкай для інфармацыі «Французскі хлопец сярод беларускіх партызанаў: Раман Дюбаст».

Пра лёс абаронцаў моста праз Бярэзіну ў 1941 годзе распавяла таямніца старой гільзы, знойдзенай мінскімі школьнікамі праз 30 гадоў пасля вайны, якая захавала ліст хлопца з вёскі Заўруткі Мядзельскага раёна Аляксея Валюка. Цяпер на месцы бою – на беразе Бярэзіны каля торфабрыкетнага завода – высіцца абеліск, а на ім – металічная пласціна са словамі з перадсмяротнага ліста маладога салдата.

Чарговым аб'ектам экскурсакцыі стала былая сядзіба графа Патоцкага ў Березіно, чыя гісторыя мае нямала за-

гвадкавых і рамантычных старонак, звязаных з жонкай графа. Невыпадкава экскурсія да 150-гадовага будынка была прадстаўленая ад імя графіні Ганны Патоцкай-Вансовіч, траюраднай пляменніцы апошняга польскага караля Станіслава Панятоўскага. Яна атрымала ў спадчыну ад бацькі, літоўскага гетмана Людвіка Тышкевіча, колішнія бярэзінскія зямлі, і сама праектавала будаўніцтва сядзібы ў мястэчку Бера-

зіно і дывановай фабрыкі ў вёсцы Гарэнічы.

Завяршылася экскурсія на цэнтральнай плошчы горада акцыяй «Я малады – і мне да ўсяго ёсць справа!», якая заклікала юных бярэзінцаў на добрыя ўчынкi, карысныя для роднага горада.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела маркетынгу
Бярэзінскай ЦРБ

Праз Слуцкую браму ў «Маё Пяцікніжжа»

Сёлета выйшаў з друку паэтычны зборнік Яўгена Гучка «Маё Пяцікніжжа (З разарваннага кола вершаў розных гадоў)». Як сведчыць анатацыя, «кніга змяшчае некаторыя з лірычных вершаў пейзажнага, любоўнага, патрыятычнага, грамадзянскага і іншага пільма», створаных аўтарам у розныя перыяды творчай дзейнасці.

Слова «некаторыя» хай не ўводзіць чытача ў зман пры вызначэнні колькасці паэтычных твораў, змешчаных у 800-старонкавай кнізе. Ды справа, урэшце, не ў колькасці, а ў тым, што на гэтых старонках ёсць што пачытаць, над чым задумацца і аб чым паразважаць. Да гэтага, па-мойму, запрашае і сам аўтар, напісаўшы, што кніга «Усім, сабе і нікому прысвячаецца».

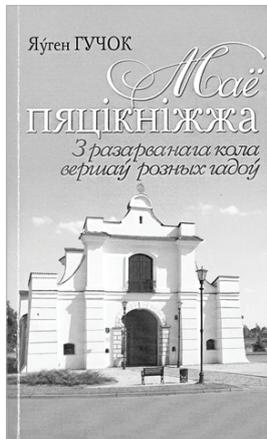
Я. Гучок склаў «Маё Пяцікніжжа» з наступных кніг: «Ёсць дама...», «Сум аблокаў...», «Не ўлісаўся ў паварот», «Законы неба не адмяняюцца... (Нябесная Беларусь)», «Асарці...», «А душа пачынаецца праз любоў да Айчыны...», «Труна – гэта ўсё-такі лодка, якая кудысьці плыве...», «А чалавек – Сусвет таксама...» – вершаваныя радкі, што паказваюць тэмы, закранутыя аўтарам. А яшчэ сярод тэмаў – добро і зло, маральнае аблічча чалавека, яго стаўленне да жыцця, узаемаадносіны творцы і грамадства, лёс роднай мовы ды іншыя.

Творы ў кнізе размешчаныя без захавання храналагічнага прынцыпу. Аўтар не звязаў на даты іх стварэння, а «больш кіраваўся прынцыпам фіксавання дынамікі душы лірычнага героя; праўда, прынцып гэты часам таксама вызначаецца неаднароднасцю і супярэчлівасцю, а таксама рухам, антырухам і вяртаннем у зыходнае. Дык і жыццё наша мае такі kształт».

*Жыву я на два светы –
На гэты і на той...
І тут, і там прыкметы,
Як цяжка быць сабой.*

Скразной ніткай праз усю кнігу праходзіць вобраз Бацькаўшчыны – Беларусі. Новыя адценні гэтага вобраза паказаны ў мінулым, сучаснасці і будучыні роднага краю. Аўтар не цураецца рэзкіх выказванняў, бывае, што і «фарбы згучае», але ўсё гэта – не даніна модзе, не для прыгожага слоўца. Чытаеш – і адчуваецца (кажу пра сваё ўспрыманне) непрыкрыты боль за лёс Айчыны, шчырае сыноўскае жаданне добра ёй і дабрабыту – яе грамадзянам.

Асабліва гэта правілася ў пазэме-эсе «Законы неба не адмяняюцца (Нябесная Беларусь)». У вершах-трохадэкавіках, што склалі пазэму-эсе, якую я назваў бы пазмай-маналогам, пазмай-роздумам, аўтар выказаў мару пра Нябесную Беларусь, да якой, праўда, нам ой як далёка. Бо:

Жыве Беларусь!?

*Але пакуль што гарбаціцца,
П'е «чарніла» і зельц жуе.*

Супастаўленне з рэальным жыццём таго, пра што піша Я. Гучок, асабліва аптымізму не дадае. Відавочна, што шлях да Нябеснай Беларусі – не прагулка па мінскім праспекце Незалежнасці. І тым не менш, на думку аўтара,

*Як будзеш цвёрда стаяць
за Айчыну зямлю,
Дык мецьнеш мажлівасць
Увайсці ў яе – Нябесную.*

Пазэму-эсе «Законы неба не адмяняюцца (Нябесная Беларусь)» нельга чытаць похалкам, як, дарчы, і многія іншыя творы Я. Гучка. Яна патрабуе чытання няспешнага, удумлівага, асэнсаванага. Пры такім падыходзе, не выключаю, чытач не ва ўсім пагодзіцца з аўтарам, магчыма, у яго ўзнікне жаданне паспрачацца. Але ж чым гэта дрэнна?

Нататкі пра кнігу Я. Гучка «Маё Пяцікніжжа» будуць няпоўныя, калі не скажу, што ў ёй нямала радкоў прысвечана яго роднай Слуцчыне. У пазэме-эсе «Законы неба не адмяняюцца (Нябесная Беларусь)» аўтар выказаў упэўненасць, што

*Даўно б Беларусь
адбылася б тут,
Каб з усіх яе гоняў, абсягаў усіх
Румшў люд
да случкіх паўстанцаў.*

У гэтым жа творы ён згадвае ўрадженцаў Слуцчыны Фабіяна Шантыра, Юрку Лістапада, Уладзіміра Тэраўскага, Яна Пятроўскага. У іншых частках зборніка – случкага краянаўцу Рыгора Родчанку.

На вокладцы кнігі Я. Гучка вы ўбачыце выяву Слуцкай брамы ў Нясвіжы – помніка архітэктурнаму XVII стагоддзя, што стаіць на дарозе, якая злучае Нясвіж са Слуцкам. У XVIII стагоддзі яна была перабудаваная, а ў XX – адрэстаўраваная. Так што, калі ласка, праз Слуцкую браму завітайце ў паэтычны свет Я. Гучка. Не пашкадуеце.

Анатоль ЖУК

Новыя героі – Біла і Бола

Саюз беларускіх пісьменнікаў выпусціў унікальную дзіцячую кнігу «Суперкніга пра Біла з Болаю» пра маленькую дзяўчынку з абмежаванымі магчымасцямі. Гэта першая кніга па-беларуску, дзе пранікнёна і рэалістычна распавядаецца пра сям'ю, у якой расце незвычайнае дзіця.

Ухлопчыка Біла з'яўляецца маленькай сястрычка Бола – нагода для радасці, веселасці і гонару. Але час ідзе, і паступова сям'я пачынае разумець, што з Болай адбываецца нешта не тое: яна зусім не размаўляе. Кніга ў вершаванай форме распавядае пра жыццё маленькай дзяўчыны, якая ніколі не

будзе, як усе, пра звязаныя з гэтым радасць і гора, надзею і роспач, пра тое, наколькі мы

гатоўныя жыць побач з тымі, хто не падобны да нас. Але найперш гэтая кніга пра любоў.

Аўтарка кнігі – шведская пісьменніца Гуніла Бэргстрэм. З 1971 года яна напісала каля 40 дзіцячых кніг, якія сама і праілюстравала. Яна пісала гісторыю Біла і Бола са сваёй уласнай сям'яй: у яе двое дзяцей, а ў малодшай дачкі аўтызм. «Суперкнігу пра Біла з Болаю» пераклалі на беларускую мову Надзея Кандрусевіч і Алеся Башарымава, а таленавіты паэт Андрэй Хадановіч зрабіў так, каб пераклад загучаў напоўніцу – эмацыйна і кранальна.

Павадае інфармацыі Саюза беларускіх пісьменнікаў

Ноч кніжных гурманаў у Пружаных

Інтэлектуальны адпачынак для гараджан аў «Ноч кніжных гурманаў» з нагоды Дня бібліятэкі наладзіла Пружанская цэнтральная бібліятэка імя М. Засіма. Святочны настрой стварыла своеасаблівае афармленне, над якім працавалі мастак Ала Ільшэвіч і бібліятэкар Раіса Зінчук. Рэпрадукцыі карцінаў у стылі кавявага мастацтва ператварылі фае ў стылізаваную кавярню, дзе кожнаму госцю прапаноўваўся кубачак з чароўным навоём. Такі ж водар даносіўся з абанемента, дзе разгарнулі выставу «Чытанне з водарам кавы».

Прэзентацыю-вікторыю якой правяла Вольга Кумакова. Высветлілася, што маладыя людзі лепш ведаюць пра гэты прадукт, а таму і салодкіх прызоў ім дасталася больш.

Атрымаўшы падарункі, кнігаманы рушылі на другі паверх, дзе іх чакала «Гаворачая кніга». На працягу гадзіны былі сумесна «прачытаны» некаторыя старонкі з кнігі М. Мітчэл, Ч. Дзікенса, С. Джыя, А. Бензэрука. Герай-

няў гэтых твораў выканалі бібліятэкары. Таццяна Аліфер стала тэмперamentнай і напорыстай Скарлет О'Хара, В. Кумакова – чыстай і шчырай

Наталія Красько, Іна Антанюўская, Наталія Чэчка. З задавальненнем свае любімыя паэтычныя радкі прачыталі і наведнікі мерапрыемства.

англічанкай Мэры Пірыбінгл, Наталія Супруновіч – мэтанакіраванай і ў той жа час летуценнай Джуан Андрэсен, Вольга Дзімітруковіч – сціплай і «маленькай» Марынай Саргееўнай. Паэтаў І. Бродскага, М. Турсун-Задэ, Л. Мяскежа, Е. Лось, М. Лужаніна, Я. Янішчыц прадставілі Таццяна Гуторкіна, Марына Каршункова,

Выдатным дапаўненнем да кожнага твора было выступленне саксафоніста Сяргея Більшэвіча. Пявучы тэмбр інструмента магічна дзейнічаў на слухачоў, і многім здавалася, што дай ім крылы – і яны пад рытм вальса завярнуць над горадам. Але грэба было заставацца на месцы, бо далейшая праграма была не менш цікавай.

Літаратурнай гаспэўні першае сольнае выступленне даваў Уладзімір Грышкевіч. Пад гітару гучалі ўласныя вершы і песні пра маці, радзіму, каханне.

У гэты ж час працавала майстра Беларусі Марыя Кулеўкай, і ахвочныя мелі магчымасць займець уласны партрэт.

Завяршылася вечарына прэзентацыяй «Буктэрылеры для кніжных гурманаў». Такія своеасаблівае рэклама дазволіла прыцягнуць увагу да значных твораў, што пакідаюць след у душы.

*Вольга
МАКАРЧУК*

*Фота:
Іна АНТАНЮЎСКАЯ,
Надзея КАЗЛЮЎСКАЯ*

В. Дзімітруковіч

У. Грышкевіч

Кастрычнік

1 – Вашкевіч Іван Іванавіч (1937, Мінскі р-н – 2011), акцёр, тэатральны дзеяч, заслужаны работнік культуры Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

1 – Кушнер Васіль Фёдаравіч (1947, Карэліцкі р-н), вучоны-гісторык, выдатнік адукацыі Беларусі, выдатнік друку Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

1 – Мдзівані (Мдывані) Андрэй Юр'евіч (1937), кампазітар, педагог, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1988, 1996), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2008) – 80 гадоў з дня нараджэння.

1 – Філаматы, тайнае патрыястычнае студэнцкае таварыства ў Віленскім універсітэце (1817 – 1823) – 200 гадоў з часу заснавання.

3 – Радкевіч Яўген Рыгоравіч (1937, Сянно – 1999), пісьменнік, журналіст, педагог, выдатнік адукацыі Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

7 – Пташніцаў Іван Мікалаевіч (1932, Лагойскі р-н – 2016), беларускі пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа – 85 гадоў з дня нараджэння.

7 – Пятліцкая Валанціна Сяргееўна (1947), артыстка аперэты, заслужаная артыстка Беларусі, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

8 – Анісімаў Аляксандр Міхайлавіч (1947), беларускі і расійскі дыржор, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Расіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1990) – 70 гадоў з дня нараджэння.

8 – Жуковіч Платон Мікалаевіч (1857, Пружаны – 1919), расійскі і беларускі вучоны-гісторык, архіваціст, педагог, даркоўны і грамадскі дзеяч, член-карэспандэнт Расійскай АН – 160 гадоў з дня нараджэння.

9 – Хвядзчэня Людміла Уладзіміраўна (1947, Капыльскі р-н), вучоны ў галіне моўнай адукацыі, метадык выкладання замежных моваў, педагог, выдатнік адукацыі Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

10 – Дранько-Майсюк Леанід Васільевіч (1957, Давыд-Гарадок), паэт, шэраг вершаў якога пакладзены на музыку, празаік, публіцыст – 60 гадоў з дня нараджэння.

10 – Шангін Барыс Аляксандравіч (1927 – ?), кінагуккаператар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

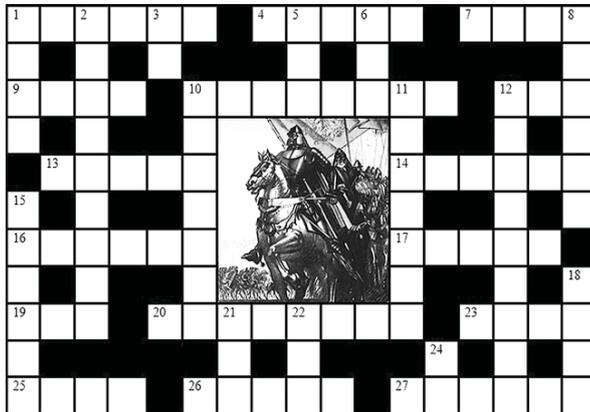
Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 35

Уздоўж: 1. Акадэмік. 6. Спявачка. 9. Лета. 10. Стрыжка. 11. След. 13. Сэрца. 14. Судак. 16. Пажар. 17. Агата. 19. Гусак. 22. Егер. 23. Гарадок. 27. Сена. 28. Мястэчка. 29. Тэлеграф. **Упоперак:** 2. Колас. 3. Дутар. 4. Кот. 5. Тры. 6. Сак. 7. Аклад. 8. Кадук. 12. Машэра. 14. Сапегі. 15. Аска. 17. Алесь. 18. Аб'ект. 20. Сленг. 21. Краса. 24. Аса. 25. Аск. 26. Ост.

«Князь Астрожскі вывеў раці»

Уздоўж

1. Пасада галоўнакамандуючага войскамі, якую займаў у ВКЛ князь Канстанцін Астрожскі, які 8 верасня 1514 г. пад Оршай са сваім 30-тысячным войскам атрымаў вялікую перамогу над 80-тысячным войскам Масковіі; пра гэтую падзею хутка стала вядома ва ўсёй Заходняй Еўропе. **4.** «... Воршы ўжо не горша, // Спаўся, пан Астрожскі!». З беларускай народнай песні «Ой, у нядзелю раненька». **7.** Цэнтр якой-небудзь дзейнасці (перан.). **9.** Званочкі, якія прымацоўваюцца да хамута ці дугі. **10.** .... або булава, шаптапер. Старажытная зброя ўдарнага дзеяння. **12.** Учынак, дзеянне.

13. Пляскі слой чаго-небудзь. **14.** Падстаўка для прыбораў. **16.** Рабочы, спецыяліст па апрацоўцы, зборцы металічных вырабаў. **17.** Участак зямлі, адведзены каму-небудзь для часовага карыстання. **19.** Лігатура ў старажытнаславянскім алфавіце. **20.** Горад на Брэстчыне, дзе існаваў магутны бастыённы замак на рацэ Ведзьме, які вытрымаў шмат аблогаў маскоўскіх войскаў, татарскіх набегаў і лічыўся адным з самых непрыступных замакаў у ВКЛ і Рэчы Паспалітай. **23.** «... мая, народу скарб нятлены, // ... мая, ўаскросні і жыві!». З верша Л. Геніюш «... мая». **25.** Рака, левы прыток Прыпяці, на беразе якой, каля Клецка, 5 жніўня 1506 г. войска ВКЛ пад кіраўніцтвам князя Міхаіла Глінскага ўшчэнт разбіла полчыска крымскіх татар, што паклала канец іх паходам на Беларусь. **26.** «У ... прыходзіць ашмянцы – на плечах доўгія дзіды, // З шаблямі слонімцы вальці і меткія лучнікі з Ліды». З паэмы А. Міцкевіча «Мешка, князь Навагрудка». **27.** ... Альгерд. Пачэсны дадатак да свайго імя, які атрымаў вялікі князь літоўскі, адзін з найвыдатнейшых палкаводцаў, пераможца ў бітвах на Сініх Водах (1362 г.), з крыжакамі і з войскамі Масковіі. У часы яго ўладарання дзяржаўнай мовай была старажытнабеларуская, а межы ВКЛ даходзілі да Чорнага мора.

га ў Рускай дзяржаве XVI – XVII стст. **2.** Члены каталіцкага духоўна-рыцарскага ордэна, заснаванага ў Палесціне ў перыяд крыжакіх паходаў. **3.** Майстар сваёй справы (разм.). **5.** Аджыт не ідзе ў ... (прык.). **6.** .... або Ох. Паводле павер'яў, маленькі барадаты чалавечак, які жыве пад зямлёю; вобраз яго сустракаецца ў беларускіх чарадзейных казках. **8.** ... (у хрысччонні Аляксандр). Імя вялікага князя літоўскага, таленавітага палкаводца, які ў час Грунвальдскай бітвы (1410 г.) узначалі войскі, што былі асноўнай сілай у разгроме крыжакоў. Перамога нашых продкаў у Грунвальдскай бітве на 500 гадоў адбіла ахвоту нямецкіх заваёўнікаў ісці вайной на беларускую зямлю. **10.** Артылерыйскае падраздзяленне. **11.** Жыхары аднаго з гарадоў Віцебшчыны, якому сёлета 950 гадоў з часу першага ўпамінання. **12.** Верхні паўпаверх дома. **15.** Слова, якім у магіі называюць усялякую іншую прастору, якая адрозніваецца ад матэрыяльнай. **18.** «Ды насустрач лютым гадам // Князь Астрожскі вывеў раці, // Даць адпор ашчэрным атакам, // Бараніць зямельку-...». З верша А. Грушэцкага «Балада аб перамозе». **21.** Жоўта-чырвоная фарба. **22.** Калектыў музыкантаў (абр.). **24.** «Другі баран – ні «бэ», ні «...». // А любіць гучнае імя». З байкі Кандрата Крапівы «Дыпламаваны баран».

Упоперак

1. Адміністрацыйна-тэрытарыяльная акру-

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАНО (франц. *rappeau* ад лац. *pannus* кавалак тканіны) – 1) частка сцяны, абмежаваная стужкай арнаменту ці лепкай і запоўненая жывапіснай ці скульптурнай выявай; 2) жывапісны твор дэкаратыўнага характару, а таксама мазаічны, ліпны, разныя, тканяны, вышываныя, вязаныя, плеценыя і інш. кампазіцыі з металу, шкла, керамікі, дрэва, лёну, канопляў, саломы і інш., прызначаныя для аздаблення пэўнага ўчастка сцяны (насценнае пано) або столі (плафон).

Пано аздаблялі сцены культывых і грамадзянскіх збудаванняў у старажытныя Егіпце і антычнай Грэцыі. Мастацтва пано дасягнула значнага росквіту ў Заходняй Еўропе ў XVII – XVIII стст.

На тэрыторыі Беларусі вядомае з XVII ст. (скульптурнае пано ў касцёле аўгустынцаў у Міхалішчах, Астравецкі р-н; жывапіснае пано ў галоўным алтары касцёла францысканцаў у Гальшанах, Ашмянскі р-н). З XVIII ст. пано шырока ўжываліся ў рэзідэнцыях магнатаў – Нясвіжскім замку, Старым замку ў Гродне (XVIII ст.), інш.

У савецкі час пано пачалі ўпрыгожваць інтэр'еры грамадскіх будынкаў: жывапіснае пано «Народныя майстры» ў канферэнц-зале Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі (1955, І. Ахрэмчык, І. Давідовіч) і ў Літаратурным музеі Янкі Купалы на тэмы твораў народнага паэта (1972, Л. Асепкі), мазаічнае пано ў фая Палаца культуры Мінскага камвольнага

камбіната (1964, У. Стальмашонак, Г. Вашчанка), у тэхніцы васковага жывапісу «Асветнікі» ў Доме настаўніка (цяпер Ліцэй БДУ; 1976, Г. Вашчанка) і «Стары і новы Вільнюс» у кіна-тэатры «Вільнюс» (1976, С. Каткова, З. Літвінава), у тэхніцы пляцення і вязання «Святанне» ў фая Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі (1977, Л. Скрыпнічэнка), у тэхніцы падлязурнай размаляўкі «Садоўніцы» ў кафе «Планета» (1980, Я. Кузняцоў) – усе ў Мінску; керамічнае «Старажытны Віцебск» у вестыбулі гасцініцы «Віцебск» у Віцебску (1974, Г. Шутаў, Б. Кузьмічоў), у тэхніцы разьбы па дрэве «Вяселле» ў рэстаране «Інтурыст» у Брэсце (1975, І. Хоміч), у тэхніцы інтарсіі «Гісторыя развіцця пошты» ў будынку гарадскога вузла сувязі г. Жодзіна (1980, А. і П. Гапак), у тэхніцы маёлікі ў будынку раённага вузла сувязі ў Дзяржынску (1980, В. Данчук), тэхніцы тэмперы ў рэстаране «Паларат-кветка» ў г. Маладзечна (1984, Л. Хобатаў), пано ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі (У. Крываблочки і інш.) ды інш.

Керамічнае пано «Старажытны Віцебск» (фрагмент)